

Aleksandar Nikolić „Tri pripovetke" Analiza

U ediciji „Srpska knjiga“ iz 1943. godine, čiji je urednik bio Ž. Milićević, tri pripovetke čuvenog književnika i lekara Laze K. Lazarevića našle su svoje mesto. To su pripovetke „Prvi put s ocem na jutrenje“, „Školska ikona“ i „Na bunaru“. U nastavku ću analizirati razloge zbog kojih su ove pripovetke bile prihvaćene od strane kvislinške vlasti Milana Nedića u okupiranoj Srbiji.

Pripovetku „Prvi put s ocem na jutrenje“, čiji je prvobitan naslov bio „Zvona sa crkve u N.“, Laza K. Lazarević je objavio 1879. godine. U njoj se govori o patrijarhalnoj porodici koju čine trgovac Mitar kao glava porodice, njegova supruga Marica i njihovo troje dece. Pripovetka je ispričana kroz perspektivu devetogodišnjeg dečaka. Mitar je klasičan primer grubog patrijarhalnog čoveka: strog, ozbiljan i nepopustljiv. Njegovo omiljeno vaspitno sredstvo bio je šamar. Milan Nedić je u svojim govorima veličao srpskog domaćina, stoga se lik Mitra idealno „uklapao“ u tu retoriku. Mitar nije pokazivao emocije, jer je to nalagao patrijarhat - morao je da izgleda strogo. Mitrova supruga Marica predstavlja primer žene čiji je posao da kuva, pere, čisti kuću i da se brine o deci. Ona nije emancipovana, već je zavisna od svog supruga. U njenom životu očigledno nema slobodnog izbora, što je bilo karakteristično za drugu polovinu 19. veka, a što nije predstavljalo problem ni za vlasti u okupiranoj Srbiji četrdesetih godina 20. veka. Marica se brine se o Mitru, iako je svesna u kakvoj sredini živi. Najviše je posvećena deci koja su preživljavala najteža iskušenja, što vidimo kroz Lazarevićevu naraciju. Mitar ne popušta čak i kada mu ona nešto prebaci i nije dozvoljavao da mu se ona meša u život. Iako je volela svog supruga, on joj nije poklanjao skoro nikakvu pažnju. U tom smislu je patrijarhat bio izuzetno striktan, tradicija je morala da se poštuje i muškarac je vodio glavnu reč u kući. Tradicionalne vrednosti se provlače kroz govore Milana Nedića i njihova konotacija u njima je pozitivna. Zapravo, izmišljanje tradicije je služilo da bi kvislinška vlast mogla da uspostavi legitimitet. Kao što vidimo u pripoveci, Mitar se bavio „đavolskim zanatom“. Marica to nije prihvatila, ali je opet morala da trpi hirove svog supruga. Mitar je zapadao u probleme zbog kockanja. Kroz prizmu devetogodišnjaka, Lazarević kaže da je Mitar bio drugačijeg karaktera, sve dok nije počeo da se druži sa sumnjivim ljudima kao što su Krsta iz Makevine ulice, apoketar Olbrekt i drugi. Marica je kroz plač molila Mitra da prestane sa „đavolskim zanatom“ i upitala ga je da li treba od drugog da „čeka koru hleba“ i da njihova deca „služe tuđinu“. Mitar nije trpeo to što je Marica htela da ga odvrati od kockanja, pa joj govori da mu ne treba „žena tutor“. Istoričarka Olivera Milosavljević je napisala da u okupiranoj Srbiji žene nisu bile doživljavane kao ravnopravni ljudi, nego su bile posmatrane kao dodatak muškarcima. Zadatak žene bio je da, kao „valjan učenik“, poštuje muškarca kao „dobrog učitelja“. Fašistička ideologija je u ovom slučaju bila izuzetno konzervativna, stoga je pripovetka „Prvi put s ocem na jutrenje“ i bila prihvatljiva za kvislinšku vlast u okupiranoj Srbiji. Dalje se u pripovecinavodi da je Mitar donosio novac i druge stvari, ali da je trgovina „zabataljena“. Još jedan junakove pripovetke je Pera Zelembać, svinjarski trgovac sa kojim se Mitar kockao. On igranegativnu ulogu u pripoveci. Dok se Mitar kockao, Marica i njihova deca su u drugoj prostorijabili izolovani od događaja u kući. On im je neprestano dolazio da traži novac sve dok ga nijepotrošio. Molitvama svetom Đorđu, Marica je pokušavala da se izvuče iz teške situacije, tražećimir i spokoj. Naime, vera je bila sastavni deo retorike Milana Nedića, a poznato je i da su se organizovale i slave na mestima kao što su Narodno pozorište i Beogradski univerzitet. Očigledno je stanovništvu u okupiranoj Srbiji ovom pripovetkom trebalo pokazati da se verom ljudi mogu „izbaviti“ iz teških situacija. Mitar je izgubio imanje na kocki i zbog toga je mnogopatio, pa je pomišljao na samoubistvo. Marica je sa njim razgovarala, uveravala ga je da

trebada se radi i da se podižu deca. Na kraju, Mitar i njegov najstariji sin odlaze u crkvu, što označava „novi početak“. Milan Nedić u jednom svom govoru poziva Srbe da odbace materijalizam i dabudu „dobri hrišćani“ i „dobri Srbi“, kao da jedno bez drugog ne može. Rad se takođe veličaokao važna vrlina. Lazarević piše da je Pera Zelembać tucao kamen u robijaškoj haljini, nenavodeći razloge koji su doveli do toga. Pera Zelembać je očigledno prekršio patrijarhalnimoral, doveo je Mitra do propasti i morao je biti kažnjen. Verovatno su ove pripovetke Laze K.Lazarevića iskorišćene kao propagandno sredstvo da bi se pokazalo šta je „ispravno“, a šta nijeu okupiranoj Srbiji.

Druga pripovetka „Školska ikona“ bila je objavljena 1880. u dubrovačkom časopisu „Slovinac“. U središtu priče se nalazi pravoslavni sveštenik koji je imao crkvu, ženu i koji jeupravljao selom. Iz Lazarevićevih opisa se stiče utisak da je u tom selu uspostavljenpolufeudalni poredak, gde je sveštenik zapovedao kmetu, a kmet selu. Ova pripovetka je bilaprihvatljiva nadležnim organima kvislinške vlasti u okupiranoj Srbiji zato što se u njoj potencirauloga crkve, a uz to i patrijarhalno društvo i moral. Opet je rad tu igrao važnu ulogu, jer ončoveka čini „dobrim Srbinom“. U pripoveci se opisuje kako je sveštenik bio voljen u narodu ikako je narodu bila potrebna „njegova pamet“. On je držao besede u crkvi i narod je dolazio daga sluša. Obično je nedeljom crkva bila puna ljudi. Sveštenik je govorio o „zlu koje je udarilo“i o „nesrećnoj raboti“ koju su činila četiri čoveka - pozivao ih je na mir. Lazarević piše odešavanjima u selu, kao što su krštenja i drugi poslovi. U pripoveci se pominju Kosovska bitka1389. godine i knez Lazar, o čemu je pisao i Milan Nedić upozoravajući srpski narod da se„nadvlače crni oblaci preko celog evropskog neba“ i da je potrebno napuniti se „herojskomsnagom i rodoljubljem“ predaka, odnosno kosovskih vitezova. Idiličnu atmosferu u pripoveciporemetio je dolazak novog učitelja, čija su shvatanja bila progresivna. Verovatno je ovapripovetka služila nadležnim organima kvislinške vlasti i da se pokaže da su nova,revolucionarna shvatanja bila štetna po patrijarhalni moral. Naravno, Nedićeva retorika jetakođe išla u tom smeru. Iako u ovoj pripoveci sukob sveštenika i učitelja ne bi trebaloposmatrati kao sukob hrišćanske i socijalističke ideologije, opet to nije bilo važno u okupiranojSrbiji. Za njih je poruka bila jasna i nedvosmislena - komunizam je nepoželjan i trebalo ga jeiskoreniti. Zapravo, kako piše u pripoveci, sveštenikova ćerka Mara se zaljubila u novog učiteljai time je upropastila svog oca. U požaru je crkva izgorela i sveštenik je uspeo da spasi ikonusvetog Save, ali je bio smrtno ranjen. U trenutku očeve samrti, Mara se vraća patrijarhalnimvrednostima.

Treća pripovetka „Na bunaru“ objavljena je 1881. godine u časopisu „Otadžbina“. LazaK. Lazarević piše o jednoj bogatoj zadruzi čiji je gospodar bio starac Matija Đenadić. Sa jedne strane se veliča zadruga, a sa druge strane se prikazuju oni koji je uništavaju. Predstavnik tedruge strane bila je Anoka, mlada i razmažena snaha koja se protivi patrijarhalnom načinuživota. Ona hoće da sve bude podređeno isključivo njenim potrebama i na taj način je pretilada uništi zadrugu. Nije želela da se prikloni kolektivnom načinu života kakav je podrazumevalazadruga. Stari Matija je našao način kojim bi preobratio Anoku, pa zato taj prkos nije dugotrajao i ona je morala da se promeni. Morala je da se povinuje pravilima života u zadruzi.Koncept zadruge je u mnogo drugačijim okolnostima prihvatio i Milan Nedić. Selo je biloključni činilac u očuvanju jedinstva

patrijarhalne porodice, a Nedić ga je smatrao „temeljemsrpske zemlje”. Seljaštvo je bilo nosilac novog društvenog i državnog uređenja, a model tetržave Nedić je nazivao Zadružna seljačka država. Taj koncept je bio dosta zasnovan na nekim delovima nacionalsocijalističke ideologije i lokalnih političkih obrazaca. Kao što smo mogli da vidimo, fašizam je bio sklon da zloupotrebi određene sadržaje radi postizanja legitimiteta ili da bi se pokazao kao jedina ispravna ideologija. To je učinjeno i u okupiranoj Srbiji pod kvislinškom vlašću Milana Nedića. Nažalost, psihološke pripovetke Laze K. Lazarevića su time dobile mnogo drugačiju dimenziju i bile su iskorišćene u negativne svrhe. Ne treba zaboraviti da su fašističke države pobedene u Drugom svetskom ratu, ali da je, nažalost, sama ideja fašizma i dalje živa. Na to se mora obratiti pažnja i svaki napor uložen u borbu protiv tih ideja nije uzaludan.